

М.І. Пяшэвіч

ВАРБ (Мінск)

ЗАМЕЖНАЯ БЕЛАРУСКАЯ НАВУКОВАЯ І КУЛЬТУРНАЯ ЭЛІТА

Беларусь сёння – гэта краіна з высокім інтэлектуальным патэнцыялам. Яе багатая і адметная культура, прызнаныя сусветнай навуковай супольнасцю навуковыя школы творча ўвабралі ў сябе вопыт розных краін і школ – як вынік гістарычнага і геапалітычнага знаходжання беларускіх зямель на процягу стагоддзяў на скрыжаванні не толькі вострай палітычнай барацьбы, але і культурных традыцый Усходняй, Цэнтральнай і Заходняй Еўропы. На такой палітычнай і ментальнай глебе нарадзіліся неардынарныя постаці змагараў за стварэнне і абарону сваёй дзяржавы і яе інтарэсаў – палітыкі, дыпламаты, ваяры. Тут працавалі арыгінальныя мысліцелі, таленавітыя вучоныя і даследчыкі. Асноўнымі месцамі эміграцыі былі навуковыя цэнтры – Берлін, Гайдельберг, Стэкгольм, Парыж, Прага, Кракаў, а таксама Пецярбург і Масква.

Беларусь дала свету многіх выдатных дзеячоў навукі, літаратуры, мастацтва, палітыкаў. Імёны іх увайшлі ў замежныя энцыклапедыі і біяграфічныя слоўнікі. Тут нацыянальны герой ЗША Тадэвуш Касцюшка, дыпламат Іосіф Гашкевіч, асветнік Францішак Дзеружынскі, медык і грамадскі дзеяч Мікалай Судзілоўскі, вучоныя Ігнацій Дамейка, Аляксандр і Уладзімір Кавалеўскія, Зыгмунт і Эдвард Урублеўскія, Іван Яркоўскі, Васіль Ермакоў, Вітаўт Тумаш, Юрый Туронак, Яўген Шыраеў, дзеячы культуры Янка Запруднік, Майсей Сяднёў, Наталля Арсеннева, Міхась Забэйда-Суміцкі, Міхал Равенскі, Тамара Стагановіч і многія іншыя. Па-за межамі Беларусі змаглі раскрыць свой талент многія ўраджэнцы Беларусі, навукоўцы ў справе астраноміі і касманаўтыкі – В. Цэраскі, Б. Кіт; фізіцы – З. Урублеўскі (тэарэма Урублеўскага), Г. Мінкоўскі, Л. Мандэльштам, В. Гальданскі, А. Мігдал; біялогіі – Б. Дыбоўскі, А. Кавалеўскі, В. Ермакоў, Я. Вярбіцкі; хіміі – А. Папоў, механікі – М. Ястржэмскі; матэматыцы, медыцыне, геаграфіі.

У замежжы паўсталі і навуковыя арганізацыі, фонды, таварыствы, суполкі, навуковы перыядычны друк, музеі, бібліятэкі, архівы. Сярод іх

неабходна Беларускі інстытут навукі і мастацтва ў Нью-Ёрку, Крывіцкае навуковае таварыства, Беларуская бібліятэка-музей у Лондане, Фонд імя Любачкі, Фонд Льва Сапегі і інш.

Найвышэйшым прызнаннем вынікаў навуковых даследаванняў вучоных з'яўляецца прысуджэнне Нобелеўскай прэміі. Тры з іх у галіне фізікі прысуджаны нашым суайчыннікам. Першая – у 1979 г. за ўклад у стварэнне тэорыі, якая аб'ядноўвае слабое і электрамагнітнае ўзаемадзеянне, Шэлдану Глухоўскаму, вядомаму амерыканскаму фізіку-тэарэтыку. Другая – у 1977 г. за працы па тэрмадынамікі вядомаму бельгійскаму фізіку і фізіка-хіміку, прафесару Брусельскага ўніверсітэта Ілье Прыгожыну. У 2000 г. лаўрэатам Нобелеўскай прэміі стаў акадэмік Расійскай акадэміі навук Жарэс Алфёраў за фундаментальныя даследаванні гетэрапераходаў у паўправадніках і стварэнне новых прыбораў і прыстасаванняў на іх аснове.

Доўгі час ў выніку метэнакіраванага нацыянальнага нігілізму, ігнаравання на працягу дзесяцігоддзяў навуковай і культурнай спадчыны большасць названых імён былі вядомы пераважна як прадстаўнікі іншых краін. Нельга сказаць, што на Бацькаўшчыны не вядзецца аніякай працы па вяртанню славы імёнаў. Пры падтрымцы дзяржавы і грамадскіх арганізацый былі падрыхтаваны і выдадзены даведнік “Беларусы і ўраджэнцы Беларусі ў памежных краінах”, слоўнік “Хто ёсць хто сярод беларусаў свету”, 6-ці томная энцыклапедыя “Гісторыя беларусі”, 12-ці томная Беларуская энцыклапедыя, шэраг галіновых энцыклапедый, кнігі пра асобных дзеячоў навукі, культуры і мастацтва, працягваецца назапашванне біяграфічнага і бібліяграфічнага матэрыялу, папаўняецца адпаведная база дадзеных. І ўсё ж многія старонкі жыцця беларускай навуковай дыяспары на сённяшні дзень не вывучаны. Мала навуковых прац, якія б належным чынам ацанілі ўклад ураджэнцаў Беларусі ў развіццё фундаментальнай навукі і тэхнікі свету. Цікава было б выявіць агульныя і адметныя рысы ў іх навуковым і жыццёвым лёсе. Адно несумненна – вывучэнне навуковай спадчыны замежных суайчыннікаў будзе ў значнай

ступені спрыяць фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа.